

เพชรสังฆาต : ทางเลือกจากธรรมชาติเพื่อการบรรเทาริดสีดวงอย่างมีประสิทธิภาพ

ณัฐรดา บุรุษเลี่ยม*

บทคัดย่อ

โรคริดสีดวงทวาร คือภาวะที่หลอดเลือดดำบริเวณทวารหนักหรือปลายลำไส้ตรงบวมพอง กลายเป็นติ่งเนื้อหรือหัวริดสีดวง เกิดจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคแบบชีวิตรีบเร่ง ที่เน้นความสะดวก อาหารจานด่วนที่ขาดกากใย และการดื่มน้ำน้อยเกินไป นำไปสู่ปัญหาท้องผูกเรื้อรัง เมื่อต้องออกแรงเบ่งอย่างรุนแรง เส้นเลือดที่เปราะบางอยู่แล้วจึงไม่อาจต้านทานได้ เกิดเป็นติ่งเนื้อหรือบาดแผลที่มีเลือดออกตามมา เกิดความเจ็บปวดรุนแรง ทรมาน และความไม่สะดวกสบายในการใช้ชีวิตประจำวัน

ในทางการแพทย์แผนไทย โรคริดสีดวงทวารเกิดจากพฤติกรรมและการใช้ชีวิตประจำวัน ที่รับประทานอาหารขาดกากใย ทำให้ “ไฟปรีณามัคคี” (ไฟย่อยอาหาร) หย่อน ย่อยอาหารได้ไม่ดี และการทำงานที่อยู่ในลักษณะนั่งทำงานในท่าเดิมนาน ๆ ความกดดัน จากน้ำหนักตัวที่กดทับ บริเวณส่วนล่างผนวกกับแรงดันในช่องท้องที่สะสมอยู่ตลอดเวลา ทำให้ธาตุลม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของโรคริดสีดวง โดยเฉพาะลมที่ชื่อว่า “ลมอโศคมวาทา” (ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ) “ลมกุจฉิสยวาทา” (ลมในลำไส้ เกิดจากการเผาผลาญอาหาร) และ “ลมโกฏฐาสยวาทา” (ลมนอกลำไส้ ช่วยพยุงอวัยวะภายใน)

การรักษาทางการแพทย์แผนไทย ในตำราพระโอสถพระนารายณ์และตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง ได้ระบุสรรพคุณของ “เพชรสังฆาต” ออกฤทธิ์กระตุ้นหลอดเลือดดำให้มีความตึงตัวเพิ่มขึ้น ลดอาการอักเสบ บวม และอาการปวด ทำให้หัวริดสีดวงยุบตัว

คำสำคัญ : เพชรสังฆาต, ริดสีดวง, แพทย์แผนไทย

Cissus quadrangularis: A Natural Alternative for Effective Hemorrhoid Relief

Natrada Burusliam*

Abstract

Hemorrhoids is the condition in which the veins in the anus or the tip of the rectum become swollen and turning into polyps. It is caused by the consumption habit of a “Fast life”, fast food that lacks fiber and drinks too little water, which leads to chronic constipation problems. When it comes to intense exertion, the fragile blood vessels are rupture, the bleeding is followed leading to severe pain, torment, and discomfort in daily life

In Thai Traditional Medicine, Hemorrhoids are caused by daily behavior and lifestyle that eats a diet deficient in fiber and work in the sitting position for a long time. Pressure from the weight of the body additional to the abdomen pressure that accumulates over time which is the key.

Thai Traditional Medical Treatment in the Narai Textbook and the Royal Medical Textbook has identified the properties of Cissus quadrangularis L stimulates the veins to increase tension. (Venotonic) cause reduce inflammation, swelling and pain. This brings the hemorrhoids to collapse.

Keywords : Cissus quadrangularis, Hemorrhoid, Thai Traditional Medicine

* แพทย์แผนไทยชำนาญการ โรงพยาบาลชลบุรี

* Thai Traditional Medicine, Professional Level, Chonburi Hospital

ในวิถีชีวิตของคนเมืองที่เร่งรีบและเต็มไปด้วยความตึงเครียด “โรคริดสีดวงทวาร” (Hemorrhoids) คือภาวะที่หลอดเลือดดำบริเวณทวารหนักหรือปลายลำไส้ตรงบวมพองกลายเป็นถุงเนื้อหรือหัวริดสีดวง¹ เกิดจากพฤติกรรมกรรมการบริโภคแบบ "Fast Life" ที่เน้นความสะดวก อาหารจานด่วนที่ขาดกากใย (Fiber) และการดื่มน้ำน้อยเกินไป นำไปสู่ปัญหา ท้องผูกเรื้อรัง เมื่อต้องออกแรงเบ่งอย่างรุนแรงในทุกเช้า เส้นเลือดที่เปราะบางอยู่แล้วจึงไม่อาจต้านทานได้ จนเกิดเป็นถุงเนื้อหรือบาดแผลที่มีเลือดออกตามมา ความทรมานนี้ไม่ได้มาในรูปแบบของความเจ็บปวดที่รุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่ยังมาพร้อมกับความกังวล และความไม่สะดวกสบายในการใช้ชีวิตประจำวัน

โรคริดสีดวง มี 2 ประเภท² คือ

1. ริดสีดวงภายใน (Internal Hemorrhoids) เกิดเหนื่อหรือรูทวารหนัก ปกคลุมด้วยเยื่อเมือก มักไม่เจ็บ แต่อาจมีเลือดออกตอนถ่ายหรือหัวโผล่

สำหรับริดสีดวงทวารชนิดภายในนี้ ยังแบ่งย่อยออกเป็น 4 ระยะตามความรุนแรงของโรค ได้แก่

ระยะที่ 1 ริดสีดวงทวารที่มีเลือดออกแต่ไม่มีก้อนยื่น

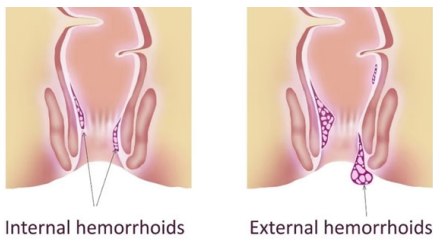
ระยะที่ 2 ริดสีดวงทวารที่ยื่นพ้นปากทวารหนักขณะเบ่งถ่ายอุจจาระ และสามารถหดกลับเข้าที่ได้อีก

ระยะที่ 3 ริดสีดวงทวารที่ยื่นพ้นปากทวารหนักขณะเบ่งถ่ายอุจจาระ และจะกลับเข้าที่ได้อีกโดยต้องใช้นิ้วดันกลับ

ระยะที่ 4 ริดสีดวงทวารที่ยื่นออกมาตลอดเวลาไม่สามารถดันกลับเข้าที่ได้อีก หรือมีอาการเกิดลิ่มเลือดเฉียบพลัน หรือมีการยื่นของเยื่อช่องทวารหนักออกมาทั้งหมดมาได้

2. ริดสีดวงภายนอก (External Hemorrhoids)

เกิดได้หรือรูทวารหนัก ปกคลุมด้วยผิวหนัง มีอาการเจ็บปวด คัน และเห็นถุงเนื้อชัดเจน

รูปภาพที่ 1 ประเภทของริดสีดวง³
อาการขึ้นอยู่กับชนิดของโรคริดสีดวงทวาร³

โรคริดสีดวงทวารภายนอก เกิดขึ้นบริเวณทวารหนัก มักมีอาการ

- เลือดออก
- ผิวนอกทวารบวม
- ไม่สบายตัว เจ็บปวด
- อาการระคายเคือง คันบริเวณทวารหนัก

โรคริดสีดวงทวารภายใน เกิดภายในลำไส้ตรง มักมองไม่เห็นหรือไม่ทำให้เจ็บ แต่หากต้องเบ่งอุจจาระ อาจมีอาการดังนี้

- เลือดสดออกทางทวารหนักแต่ไม่เจ็บ อาจมีเลือดหยดลงในโถสุขภัณฑ์หรือบนกระดาษทิชชู

- โรคริดสีดวงแบบมีก้อนยื่นออกนอกทวาร ซึ่งจะรู้สึกเจ็บและระคายเคือง

โรคริดสีดวงทวารแบบมีลิ่มเลือด เมื่อเกิดลิ่มเลือดในริดสีดวงทวารภายนอก มักมีอาการ

- บวม
- ปวดรุนแรง
- อักเสบ
- ก้อนบวมมีไตแข็งรอบทวารหนัก

ในตำราแพทย์แผนไทย “คัมภีร์มุขโรค” และ “คัมภีร์สรรพคุณ” มีการกล่าวถึงโรคที่มีลักษณะ คล้ายริดสีดวงทวารในปัจจุบัน โดยคำว่า “ศฤงคาร” (หรือบางตำราเขียนว่า สิริธิสว่าง หรือ สิริธิรวง) มักปรากฏในกลุ่มโรคที่เกี่ยวกับทวารหนักและทางเดินปัสสาวะ ซึ่งในทางการแพทย์แผนไทย ริดสีดวงไม่ได้หมายถึงแค่ที่ทวารหนักเท่านั้น แต่แบ่งออกเป็นหลายประเภทตามตำแหน่งที่เกิด เช่น

ริดสีดวงทวารหนัก: มีอาการงอกออกมาเป็นหัว (เรียกว่า “หัวริดสีดวง”) มีเลือดออก ปวดระบม

ริดสีดวงจุมุก: มีตุ่มงอกในจุมุก หายใจไม่สะดวก (คัดจุมุกเรื้อรัง)

ริดสีดวงลำไส้: อาการท้องผูกสลับท้องเสีย ถ่ายเป็นมูกเลือด

ริดสีดวงผอมแห้ง: อาการร่างกายทรุดโทรม เบื่ออาหาร (คล้ายวัณโรคหรือโรคขาดสารอาหารในสมัยก่อน)⁴

ในทางการแพทย์แผนไทย โรคริดสีดวงทวารเกิดจากพฤติกรรมและการใช้ชีวิตประจำวัน ที่รับประทานอาหารขาดกากใย ทำให้ “ไฟปริดนามัคคี” (ไฟย่อยอาหาร) หย่อน ย่อยอาหารได้ไม่ดี และการทำงานที่อยู่ในลักษณะนั่งทำงานในท่าเดิมนาน ๆ ความกดดัน จากน้ำหนักตัวที่กดทับ บริเวณส่วนล่างผนวกกับแรงดันในช่องท้องที่สะสมอยู่ตลอดเวลา ทำให้ธาตุลม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญ ของโรคริดสีดวง โดยเฉพาะลมที่ชื่อว่า “ลมอโรคมาวาดา” (ลมที่พัดลงเบื้องต่ำ) “ลมกุจฉิสยา วาดา” (ลมในลำไส้ เกิดจากการเผาผลาญอาหาร) และ “ลมโกฏฐาสยา วาดา” (ลมนอกลำไส้ ช่วยพยุงอวัยวะภายใน)

อาการ: เมื่อลมเหล่านี้พัดไม่สะดวกหรือ “อั้น” อยู่ในลำไส้ จะทำให้เกิดแรงดันสะสม แรงดันนี้เองที่ไปผลักดันให้หลอดเลือดและเนื้อเยื่อบริเวณทวารหนักโป่งพองออกมา

สาเหตุ: การกลั้นอุจจาระ การนั่งนาน ๆ หรือการเบ่ง กฤษฏีกาแพทย์แผนไทยมองว่าเป็นการทำให้ “ลมเดินไม่สะดวก” เมื่อธาตุลมหย่อน ทำให้เวลาขับถ่ายต้องเบ่งถ่าย และธาตุน้ำ คือ “คูสมหะกะกำเรบ” (เสมหะที่อยู่ในลำไส้ใหญ่หรืออุจจาระ) คูสมหะที่มีลักษณะเย็นและชื้น เมื่อสะสมตัวมากเกินไปในลำไส้ จะเข้าไปก่อหุ้มหรือขวางทางเดินของปริดนามัคคี (ไฟย่อยอาหาร) ทำให้ไฟไม่สามารถทำงานได้เต็มที่ ผลที่ตามมาคืออาหารไม่ย่อย เกิดการหมักหมมในลำไส้ ทำให้ก๊อระ (อาหารเก่า) คั่งค้าง จะส่ง

ผลต่อระบบการขับถ่าย ทำให้มีอาการท้องผูก ถ่ายไม่ออก การเสียดสีของอุจจาระกับเนื้อเยื่อ บริเวณทวารหนักทำให้เกิดการอักเสบ (Inflammation) ปวด บวม แดง และร้อนบริเวณหัวริดสีดวง

การรักษาทางการแพทย์แผนไทย ในตำราพระโอสถพระนารายณ์และตำราเวชศาสตร์ฉบับหลวง ได้ระบุสรรพคุณของ "เพชรสังฆาต" (*Cissus quadrangularis* L.) ไว้ชัดเจนว่ามีฤทธิ์ "กัลดาดาน" และ "แก้ริดสีดวง" โดยเฉพาะริดสีดวงทวารหนักที่มีหัวโผล่ออกมา⁴

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์: เถาข้อมรรคลีเหลี่ยมที่เป็นเอกลักษณะ⁵

ความโดดเด่นของเพชรสังฆาตอยู่ที่ "เถา" เป็นไม้เลื้อยที่มีลำต้นเป็นแท่งสี่เหลี่ยม อวบน้ำ เปลือกเถาเรียบ เถารูปสี่เหลี่ยมเป็นครีบบ เป็นข้อ ๆ ต่อกัน เห็นข้อปล้องชัดเจน ลักษณะเป็นปล้อง ๆ ตรงข้อเล็กรัดตัวลง แต่ละข้อยาวประมาณ 6-10 เซนติเมตร บางข้ออาจมีรากออกมาด้วย มีมือเกาะออกตรงข้อต่อตรงข้ามกับใบ ตามข้อมียางขาว เถารสร้อน ขมคั้น

เป็นยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ มีข้อบ่งชี้เพื่อรักษาโรคริดสีดวงทวาร โดยสารในกลุ่มฟลาโวนอยด์ (เช่น *diosmin*, *hesperidin*) ออกฤทธิ์กระตุ้นหลอดเลือดดำให้มีความตึงตัวเพิ่มขึ้น (Venotonic) ลดอาการอักเสบ บวม และอาการปวด สาร Lupeol ช่วยลดอาการบวมอักเสบฉับพลัน ทำให้หัวริดสีดวงยุบตัว^{5,6} ซึ่งการใช้ตามภูมิปัญญา จะใช้เถาสด ทานวันละ 1 ปล้องติดต่อกัน 10-15 วัน โดยหันบาง ๆ แล้วใช้เนื้อมะขามเปียกหรือเนื้อกล้วยสุกหุ้ม กลืนทั้งหมด ห้ามเคี้ยวเด็ดขาด เพื่อป้องกันไม่ให้ ผลึกแคลเซียมออกซาเลตที่พบภายในเนื้อเถาสัมผัสเนื้อเยื่อหลอดอาหาร ซึ่งจะเกิดการระคายเคือง และคันคอได้⁵ นอกจากนี้ยังมีสรรพคุณ บำรุงกระดูก มีสารกลุ่ม Phytoestrogens และ Beta-sitosterol ช่วยกระตุ้นการสร้างเซลล์กระดูก (Osteoblasts) เพิ่มมวลกระดูก และยับยั้งเซลล์สลายกระดูก (Osteoclasts) ทำให้สมดุลของมวลกระดูกดีขึ้นและช่วยให้กระดูกที่หักประสานตัวกันได้เร็วขึ้น^{6,7}

ขนาดและวิธีใช้: รับประทานครั้งละ 500 - 1,000 มิลลิกรัม วันละ 3 ครั้ง หลังอาหารทันที⁸

ข้อควรระวัง⁸ :

1. เพชรสังฆาตมีสารแคลเซียมออกซาเลต (Calcium Oxalate) สูง อาจเกิดนิ่วในไตได้
2. ระวังการใช้ในเด็ก สตรีมีครรภ์ และหญิงที่ กำลังให้นมบุตร หรือปรึกษาแพทย์ก่อนรับประทาน
3. ห้ามรับประทานติดต่อกันนานเกิน 2 สัปดาห์ เพราะอาจก่อให้เกิดนิ่วในทางเดินปัสสาวะ
4. ผู้ป่วยโรคไตห้ามรับประทาน

อาการไม่พึงประสงค์: ท้องเสีย มวนท้อง

การศึกษาทางเภสัชวิทยา^{5,8}

ผลต่อแรงดึงตัวของหลอดเลือดดำ

สารสกัดเพชรสังฆาตมีฤทธิ์กระตุ้นหลอดเลือดดำให้มีความตึงตัวเพิ่มขึ้นคล้ายกับส่วนผสมของ ไบโอฟลาโวนอยด์ 2

ชนิด ได้แก่ ไดออสมิน 90% และฮีสเพอริดิน 10% ที่พบในตำรับยาแผนปัจจุบัน สำหรับใช้รักษาริดสีดวงทวาร

ฤทธิ์ต้านการอักเสบเฉียบพลัน

สารสกัดเมทานอลยับยั้งการบวมของใบหูและการบวมของอุ้งเท้าของหนูขาวที่ถูกกระตุ้นด้วยสาร เคมี สารสกัดเฮกเซนที่ความเข้มข้นร้อยละ 1 และสารสกัดเอทานอลที่ความเข้มข้นร้อยละ 5 ลดอาการบวมของใบหูหนูที่เหนี่ยวนำด้วยสารเคมี ได้ที่เวลา 30 นาที ตรวจพบองค์ประกอบทางเคมีของสาร lupeol ในสารสกัดเฮกเซน

ฤทธิ์แก้ปวด

สารสกัดเมทานอลลดจำนวนครั้งที่หนูถีบจักรยึดปิดตัวจากอาการเจ็บปวดท้องเนื่องจากได้รับกรด อะซิติคที่ฉีดเข้าทางช่องท้องและลดระยะเวลาของการเสียเท้าหลังทั้ง 2 ระยะในการทดสอบด้วย การฉีดฟอร์มาลิน แสดงว่าออกฤทธิ์แก้ปวดผ่านทั้งระบบประสาทส่วนกลาง และส่วนปลาย

การศึกษาทางพิษวิทยา

การศึกษาพิษกึ่งเรื้อรัง (3 เดือน) ของผงแห้งส่วนเถาในหนู โดยให้ผงพิษให้หนูกิน คิดเป็น 100 เท่า ของขนาดที่ใช้กับคน พบว่าไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโลหิตวิทยา ชีวเคมีของซีรัม จุลพยาธิ ของอวัยวะภายใน และไม่พบความผิดปกติใดๆ

การศึกษาประสิทธิภาพยาเพชรสังฆาต

การศึกษาประสิทธิภาพเพชรสังฆาตในการลดการเกิดเลือดออก ในผู้ป่วยโรคริดสีดวงทวาร จำนวน 80 คน รับประทานแคปซูลสารสกัดเพชรสังฆาต (ไม่ระบุตัวทำละลาย) ขนาด 100 มก. ติดต่อกันเป็นเวลา 7 วัน ให้ผล ลดภาวะการมีเลือดออกอาการปวดและภาวะหลอดเลือดหดที่ยื่นออกมาจากทวารหนักได้ ไม่ต่างจากการ รับประทานยา cyclo 3 Fort ผู้ป่วยมีความพึงพอใจในการรักษาไม่ต่างกันทั้งสองกลุ่ม⁹ และการศึกษาประสิทธิภาพของสมุนไพรเพชรสังฆาตกับยารักษาโรคริดสีดวงทวาร Dafлон ในผู้ป่วยโรคริดสีดวงทวารระยะเฉียบพลัน จำนวน 240 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 รับประทาน Dafлон กลุ่มที่ 2 รับประทานแคปซูลผงเพชรสังฆาต ขนาด 500 มก. และกลุ่มที่ 3 รับประทานหลอก ทำการทดสอบระยะเวลา 7 วัน โดย ใน 4 วันแรก ให้รับประทานครั้งละ 3 เม็ด หลังอาหารเช้าและเย็น และ 3 วันหลังให้รับประทานครั้งละ 2 เม็ด หลังอาหารเช้าและเย็น จากนั้นผู้ป่วยจะได้รับการประเมินภาวะการมีเลือดออกทางทวารหนัก เมื่อก อาการคัน รอยแดง และอาการอักเสบบริเวณทวารหนัก ผลการศึกษาพบว่าอาการเลือดออกทางทวารหนัก ของผู้ป่วยทั้ง 3 กลุ่มลดลงในวันที่ 2 ของการได้รับการรักษา และทุกกลุ่มมีอาการดีขึ้นหลังการได้รับยา ครบ 7 วัน¹⁰

สมุนไพรที่ช่วยบรรเทาอาการริดสีดวง⁸

มะขามแขก

เน้นการช่วยระบาย ลดอุจจาระที่แข็งตัวซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการครูดหลอดเลือดจนเกิดแผลและเลือดออก

วิธีใช้: รับประทาน ครั้งละ 500 - 1,000 มิลลิกรัม วันละ 1 ครั้ง ก่อนนอน

เม็ดแมงลัก

มีเส้นใยสูงช่วยแก้ท้องผูก เป็นยาระบายอ่อนๆ มีสารเมือกขาวนิ่มลื่นและกากใยช่วยเพิ่มมวลอุจจาระ ทำให้อุจจาระนิ่ม ขับถ่ายสะดวก

วิธีใช้: ใช้เม็ดแมงลัก 1-2 ซ้อนชา ต่อหน้า 1 แก้วใหญ่ แช่ให้เม็ดพองเต็มที่ ให้กินก่อนนอน จะทำให้การขับถ่ายดีในตอนเช้า

ว่านหางจระเข้ (Aloe Vera) และใบบัวบก

สมุนไพรสดประโยชน์ที่มีฤทธิ์เย็น ช่วยลดอุณหภูมิผิวและลดอาการแสบร้อน

วิธีใช้: ใช้เจลว่านหางจระเข้บริสุทธิ์ หรือ ครีมใบบัวบกทาบริเวณหัวริดสีดวงภายนอก เพื่อลดอาการบวม และช่วยสมานแผล

ตารางที่ 1 สรุปการดูแลตนเองร่วมกับการใช้สมุนไพร

อาการ	สมุนไพรที่แนะนำ	แนวทางการดูแลเพิ่มเติม
ท้องผูก ขับถ่ายยาก	มะขามแขก, เม็ดแมงลัก	ดื่มน้ำอย่างน้อย 8 แก้วต่อวัน
อักเสบ บวมปวด	เพชรสังฆาต, ว่านหางจระเข้	แช่น้ำอุ่น (Sitz Bath) 10-15 นาที
เลือดออกขณะถ่าย	ใบบัวบก (ช่วยสมานแผล)	หลีกเลี่ยงการนั่งเบงนานๆ

ริดสีดวงทวาร (Hemorrhoids) ไม่ใช่เรื่องไกลตัวและไม่ใช่เรื่องน่าอาย แต่เป็นปัญหาสุขภาพ ที่บั่นทอนคุณภาพชีวิตของคนทุกวัยโดยเฉพาะในยุคสมัยที่เราใช้ชีวิตแบบนั่งนิ่งเป็นเวลานานและ บริโภคอาหารที่มีกากใยน้อย แม้การแพทย์แผนปัจจุบันจะมีนวัตกรรมการรักษาที่รวดเร็ว แต่สมุนไพร **“เพชรสังฆาต”** ยังคงเป็นยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษา มุ่งเน้นไปที่ 3 กลไกหลัก ได้แก่ **การระบาย (Laxative)** ลดอาการท้องผูกเพื่อไม่ให้เกิดแรงดันขณะขับถ่าย **การลดอักเสบและหดตัว (Anti-inflammatory & Astringent)** ช่วยให้หัวริดสีดวงที่บวมเป่ง ยุบตัวลง **การบำรุงหลอดเลือด (Vascular Tonic)** เสริมความแข็งแรงของผนังหลอดเลือดดำ ซึ่งการรักษาริดสีดวงทวารด้วยสมุนไพร จะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เมื่อทำควบคู่ไปกับการ **“ปรับพฤติกรรม”** การทานอาหารที่มีกากใยสูง การออกกำลังกายสม่ำเสมอ และการดื่มน้ำให้เพียงพอ คือเกราะป้องกันที่ดีที่สุด ที่จะช่วยให้คุณบอกลาริดสีดวงได้อย่างถาวร

เอกสารอ้างอิง

1. ธเนศ พิวพรพงษ์. ริดสีดวง ทำความรู้จักโรค สังเกตอาการ และแนะนำวิธีการรักษา. โรงพยาบาลวิภาวดี [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 26 มี.ค. 2569]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.vibhavadi.com/th/blogs/hemorrhoids-what-are-they#:~:text=ริดสีดวง>

2. วรุตม์ โล่ห์สิริวัฒน์. ผ่าตัดริดสีดวงทวาร อย่างไรไม่ให้เจ็บ (หรือเจ็บน้อย). ภาควิชาศัลยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล [อินเทอร์เน็ต]. 2555 [เข้าถึงเมื่อ 26 มี.ค. 2569]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?aid=948>
3. บัณฑิต สุนทรเลขา. ริดสีดวงทวาร (Hemorrhoids). โรงพยาบาลเมตพาร์ค [อินเทอร์เน็ต]. 2565 [เข้าถึงเมื่อ 26 มี.ค. 2569]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.medpark-hospital.com/disease-and-treatment/hemorrhoids>
4. มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิมฯ และ โรงเรียนอายุรเวทอรั้ง สถานการณ์แพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. ตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ์) เล่มที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศุภวันวิชาการพิมพ์; 2555.
5. ฐานข้อมูลเครื่องยาไทย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. เพชรสังฆาต. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี [อินเทอร์เน็ต]. 2569 [เข้าถึงเมื่อ 27 มี.ค. 2569]. เข้าถึงได้จาก: <https://phar.ubu.ac.th/herb-DetailThaiCrudedrug/95>
6. Udupa KN, Prasad G. Biomechanical and Calcium-45 studies on the effect of Cissus quadrangularis in fracture repair. Indian J Med Res. 1964;52:480-7.
7. Nayak T. An assessment of the osteogenic potential of Cissus quadrangularis in mandibular fractures: a pilot study. J Maxillofac Oral Surg. 2020;19(1):106-12.
8. กองวิชาการแพทย์ กรมการแพทย์. คู่มือการใช้ยาสมุนไพรในเวชปฏิบัติ ฉบับย่อ [อินเทอร์เน็ต]. [เข้าถึงเมื่อ 30 มี.ค. 2569]. เข้าถึงได้จาก: https://www.dms.go.th/backend//Content/Content_File/Publication/Attach/25680912162843PM_คู่มือการใช้ยาสมุนไพรฉบับย่อ.pdf
9. สุรติ เล็กอุทัย, ภัทรา อหะมะดี, พีรชะหีด. ผลการรักษา ริดสีดวงทวารด้วยสารสกัด จากเพชรสังฆาต. ราชบุรียวารสารวิชาการสาธารณสุข. 2554;20(5):848-56.
10. Panpimanmas S, Sithipongsri S, Sukdanon C, Manmee C. Experimental comparative study of the efficacy and side effects of Cissus quadrangularis L. (Vitaceae) to Daflon (Servier) and placebo in the treatment of acute hemorrhoids. J Med Assoc Thai. 2010;93:1360-7.